„העולם הזה", שבועון החדשות הישראלי • המערכת והמינהלה: תל־אביב, רחוב גורדון 3, טלפון 03-243386. תא־דואר 136 • מען מברקי: „עולמפרס" • מודפס ב„דפוס חדש" בע"מ, תל־אביב, רחוב בן־אביגדור • הפצה: „גד" בע"מ • גלופות: „צינקוגרפיה כספי בע"מ • העורך הראשי: אורי אבנרי • המוציא לאור: העולם הזה בע"מ.

קרא יקר.

ידידי, עורכי הארץ, קראו בשבוע שעבר במאמר ראשי לחדול מן הטיפול בעסק־הביש, ולסתום את הגולל על פרשה אומללה זו.

דעתנו היתה הפוכה. הקדשנו לפרשה את השער הקידמי של הגליון האחרון, וניתחנו את הגילויים החדשים בהרחבה, על־גבי כמה עמודים.

בכך היינו נאמנים לעמדה, שאותה נקטנו במשך קרוב ל־21 שנה, בהן ליווינו את הפרשה בגילגולית השונים. היה לנו חלק רב, ולעיתים מכריע, בחשיפת רבדיה של הפרשה, רובד אחרי רובד. דומני שטיפולנו בפרשה זו, יותר מאשר בכל פרשה אחרת, מגלה את ייחודו של העולם הזה, ואת התפקיד שהוא נטל על עצמו.

■ ■ ■

זה התחיל עוד לפני שאירע העסק־הביש. לא היינו רק חכמים־לאחר־מעשה. שנת 1954 עמדה בסימן חיסול שרידי האימפריאליזם הבריטי במצריים. דור שלם של מצרים — דורם של גמאל עבד־אל־נאצר, אנוואר אל־סאדאת וחבריהם — גדל תחת דגל „הפינוי" — התביעה לסיר־לוקו הסופי של צבא־הכיבוש הבריטי, שפלש למצריים בסוף המאה ה־19. בשנות ה־50 המוקדמות שרד מצבא־כיבוש זה רק חיל־המצב הבריטי לארוך תעלת־סואץ.

הממשלה השמרנית בבריטניה נטתה ל־חתום על הסכם עם השילטון המצרי החדש, לפינוי הכוחות האלה מן התעלה. בד־בבד עם תהליך זה התקרבו גם האמריקאים לקאהיר.

איך היתה מדינת ישראל צריכה להתייחס לתופעה זו?

העולם הזה הטיף אז, שבוע אחרי שבוע, לגישה חדשה לגמרי: לתת יד למצריים, למרות שמצב־המילחמה בינה ובינינו טרם נסתיים רישמית. אמרנו: אם נתמוך בדרי־שת המצרים לסילוק הבריטים, נמצא מסי־לות חדשות אל לב העם המצרי, אשר עניין זה הוא לגביו עניין קדוש. סברנו גם שאין לנו מה לחשוש מהתקרבות אמריקאית—מצרית, אלא להיפך, ניתן לנצל התקרבות זו כדי להרגיע את המצב ול־הכשיר משא־ומתן סודי בין ממשלת ישראל והמנהיג המצרי הצעיר שעלה לשילטון. על סמך עדויות שונות היינו משוכנעים כי ניתן להגיע לכלל הסכם עם עבד־אל־נאצר.

(היינו העיתון הראשון בישראל שהקדיש תשומת־לב לאישיותו של עבד־אל־נאצר, ובין השאר גילינו את יחסי־הידידות האי־שיים העמוקים שנוצרו, ונמשכו, בינו ובין קצין־הסלמ"ח ירוחם כהן. גילינו שעבד־אל־נאצר הזמין את כהן לבוא למצריים, אחרי שהוא עלה לשילטון, וכי ממשלת ישראל מנעה ביקור זה.)

דיברנו אל הקיר. ממשלת ישראל הלכה בדרך הפוכה. שר־הביטחון, פינחס לבון, שהפך את עורו ונעשה מנהיג „אקטיביסטי" קיצוני, השמיע הצהרות צורמות על הסכנה הלאומית הצפוייה מן ההתקרבות המצרית—אמריקאית, ומסילוק חיל־המצב הבריטי מן התעלה. היינו נתונים אז במאבק חריף עם לבון, בשל עמדותיו אלה. כאשר הצדיק לבון שבירת רהיטיו של ערבי ישראלי בחיפוש שנערך אצלו, בטענה ש„אלה לא היו רהיטי מהגוני," הענקנו לו את הכינוי „פינחס מהגוני," שדבק בו במשך זמן רב.

לדיעותיו של לבון היו שותפים אז כל אנשי הצמרת — בן־גוריון הגולה בשדה־בוקר, ראש־הממשלה משה שרת, הרמטכ"ל משה דיין ומנכ"ל מישרד־הביטחון שימעון פרס, שהדבקנו לו את הכינוי „שימעון פירסומת."

■ ■ ■

עסק־הביש צמח על רקע זה. רשת־הריגול הישראלית קיבלה הוראה לפי־גוע באתרים אמריקאיים במצריים כדי לפוצץ את ההתקרבות המצרית—אמריקאית, ולפגוע באתרים בריטיים כדי לחזק בברי־טניה את מתנגדי סילוקו של הצבא הבריטי. הכוונה היתה לעורר את הרושם שאלה הם מעשי ידי המצרים עצמם, ולגרום למתיחות דיפלומטית.

ביומנו הסודי גילה שרת כי אכן היתה הידברות לפגישת־צמרת ישראלית—מצרית, שממשלת ישראל פוצצה אותה אחרי העסק־הביש.

עיקרי העסק־הביש נודעו לנו כימעט מייד. אבל לא יכולנו לפרסם אלא רמזים סתומים — ולהסיק מסקנה קיצונית נגד המעורבים. מילחמת העולם הזה, במשך שנים ארוכות, נגד „קבוצת־החצר של בן־גוריון," ובעיקר נגד דיין ופרס, הפכה שם־דבר. רק קומץ זעיר מן הקוראים יכלו לדעת כי בין השאר יש בידינו חומר מרשיע חמור ביותר נגד השניים. היה זה חלקם בעסק־הביש ובספיחיו העכורים, האינטריגות, עדויות־השקר וזיוף־המיס־מכים.

בספטמבר 1960 התפוצצה לראשונה „הפרשה," כשנסתבר שיש האשמות הדדיות חמורות בין לבון ובן־גוריון. הציבור לא ידע על מה מדובר. אך באותו שבוע עצמו, שבו הופיע לבון על שער העולם הזה (1201), פירסמנו לראשונה גם את הפרטים המלאים על עסק־הביש. עשינו זאת בצורת העתקת קטעים מן העיתונות המצרית על מישפט העסק־הביש, כאילו ללא שום קשר עם ויכוח בן־גוריון—לבון. מאותו רגע הבין כל אדם בר־דעת על מה נסוב הוויכוח — ומאותו רגע אי־אפשר היה עוד לקבור את הפרשה.

ליווינו את הפרשה שבוע אחר שבוע, חידדנו את השאלות שהתעוררו, גילינו כל מה שניתן היה לגלות מתחת למעטה הכבד של הצנזורה, ורמזנו על השאר. פעם נכנסנו לסיכסוך קשה עם הצנזורה כאשר נסתבר כי ניתן לזהות את כל הדמויות הכמוסות של הפרשה („האדם השלישי," „הקצין הבכיר," „הגבר," „קצין־המילואים" וכו') על־ידי פתירת התשבץ השבועי התמים במדור התשבצים. בשלב זה התייצבנו לימינו של לבון, שקיבל על עצמו את המאבק לטיהור מערכת־הביטחון. גם זהו עיקרון אצלנו: איננו לוחמים נגד אישים, אלא למען עקרונות. כשאיש משנה את עמדתו העקרונית לטובה, משתנה גם יחסנו אליו.

סיכלנו כל נסיון לסתום את הגולל על הפרשה מבלי לבררה עד תום. התפטרות בן־גוריון, נפילת הממשלה, הדחת בן־גוריון ולאחר מכן פילוג מפא"י נבעו כולם מן הפרשה, ובכל אלה היה לנו חלק. (כעבור שנים תיאר איסר הראל בסיפרו את פעולת העולם הזה בימים ההם כסכנה העיקרית שאיימה על שילטון מפא"י והמימסד.)

■ ■ ■

הפרק הבא אירע ב־1964. במשך שנים אספנו פרטים רבים כמוסים על העסק־הביש, ותוך כדי כך יצרנו קשר סודי עם כמה מגיבוריו, ובכלל זה עם אברי זיידנ־וורג, שישב בתנאי־בידוד חמורים בכלא.

ראינו חובה לעצמנו להביא את הדברים המחרידים לידיעת הציבור. לא ידענו איך, כי כל פירסום היה אסור. את הפיתרון סיפק אחד מידידי העיתון, שתציע לי, אגב שיחה: „מדוע אינך כותב סיפור דימיוני?" ההגפה היתה שסיפרות אינה כפופה לצנזורה.

כתבתי אז את הסיפור „פרשת אלכסים," שפורסם בפסח 1964 (העולם הזה 1385) ובו פירטי־הפרטים של העסק־הביש ועל החקירה המזוייפת שבאה בעיקבותיו. הע־ברתי את העלילה לתורכיה, החלפתי את השמות, ותחמתי בשם יווני בדוי — קוס־טנדי קאזאנצאקיס. לא העברתי את הסיפור בצנזורה.

התגובה היתה פצצה. כל המעוניינים באי־חשיפת האמת על הפרשה רתחו. אבל אי־אפשר היה לייחס לנו עבירה צנזורלית. אי־אפשר היה גם לטעון כי פירסום דימיוני זה יכול להזיק לנדוני־קאהיר — שהרי לא דובר בו כלל על מצריים ועל ישראל. (בכל הוויכוחים המרים שלנו עם הצנזורה, בימים ההם, נטען כי יש לגנוז את הפרשה, מפני שפירסומה יכול להביך את ממשלת מצריים ולמנוע ממנה את שיחרור האסי־רים. כתוצאה מכך נוצר מצב מחפיר: ראשי ישראל, שלא היו מעוניינים בגילוי חלקם המביש בפרשה ובחידוש הוויכוח עליה, היו מעוניינים שהאסירים לא ישוחררו, כדי שיימשך תירוץ נוח זה.)

פירסום הסיפור הדימיוני עקף מיכשול זה — וכך נודע לקוראי העולם הזה מה באמת התרחש בעסק־הביש — שנים רבות לפני שהדבר הפך נחלת הכלל.

■ ■ ■

כל הגילגולים האלה גרמו לכך שא־ני עצמי הפכתי מעין „פרופסור לעסק־בישולוגיה," מומחה לפרשה זו. כפי שסי־פרתי בשבוע שעבר, ביליתי הרבה שעות מרתקות עם איסר הראל — כאשר נפגשנו בכנסת, אחרי שנים רבות של מאבק בינינו — בוויכוח על פרטי הפרשה, תעלומותיה והשלכותיה. בסיפרי מילחמת היום השביעי, שכתבתיו בסוף 1967, כללתי פרק ארוך על העסק־הביש וריקעו המדיני.

כאשר התפוצץ בשבוע שעבר פרק נוסף, עם השמעת טענתם של הנידונים כי ראשי המדינה החמיצו בכוונה את ההזדמנות לשחררם ב־1957, יכולנו לספק לך מייד את הרקע המלא של ההאשמה, ולהעריך את סבירותה (סבירות עליונה). כי לגבינו, התקשר גילוי חדש זה עם מאות גילויים קודמים, שעברו דרכנו, ויצרו מסכת שלמה.

אני מעז להשמיע כאן נבואה: גם גילוי זה לא יסיים את הפרשה. תיקוות הארץ, שייסתם הגולל על הפרשה, לא תתגשם. וטוב שלא תתגשם. כי פרשה זו קבעה במידה רבה את דרכו של המימסד השולט במדינה, ומסמלת את החטאים והמחדלים ההיסטוריים שלו כלפי השלום והביטחון.

הציבור חייב לדעת את הפרטים. את כל הפרטים. אין זה מאוזכים. זוהי חובה אזרחית. אם לא יידע את מלוא האמת על העבר, לא תהיה לציבור כל אפשרות להסיק מסקנות ולשנות את השיטה.

משום־כך נמשיך בפעולתנו, בת 20 השנים, לחשוף פרשה עגומה זו.

אורי אבנרי

„העולם הזה" 1.4.64
הפירוט המלא של העסק־הביש

„העולם הזה" 28.9.60
הגילוי הראשון של העסק־הביש

„פרשת אלכסים" (מרסל ניניו במועדון־קזינים מצרי)
תיאור דימיוני של האמת